

Скнар О.М. Методологічні засади емпіричного дослідження політичних практик // Психологічні науки: проблеми і здобутки [Зб. наук. ст.]. – Вип.4. – К.: КиМУ, 2013. – С. 186-203.

Скнар О.М.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРАКТИК

Спираємось на методологічне розуміння «політики» як соціокультурного феномена владних стосунків у соціумі та культури як основного джерела формування політичного простору. Поле політичної соціалізації – комунікативний простір, в якому взаємодіють дискурси агентів політичної соціалізації, які репрезентують смисли, значення, цінності, інтерпретації, практики та безперервно борються за «означування» соціальної реальності. Дискурс розглядається як стійка система диспозицій, що породжує соціальні практики й регулює оцінні сприймання. З'ясовано, що дискурс має не тільки явний план, а й контекст, наповнений фоновими (неявними, непомітними) практиками. Пропонується застосування дискурс-аналізу як методології виявлення політичних смислів соціальних відносин та соціальних взаємодій.

Ключові слова: політична картина світу, молодь, соціальні практики, фонові практики, політичні практики, дискурс, дискурс-аналіз, методологія емпіричного дослідження.

Постановка проблеми. Становлення сучасної молоді як суб'єкта суспільно-політичних відносин відбувається в складних, нестабільних і мінливих соціально-економічних та політичних умовах. Висока невизначеність та неоднозначність політичного контексту, суперечливість суспільно-політичних подій та практик «провокує» прагнення особистості спиратися на певну внутрішню структуру, «сітку координат», смислові оцінювальні вісі, які допомагають структурувати її досвід у політичній картині світу. Таке впорядкування полегшує як сприйняття політичної реальності, так і сприяє утворенню певних ставлень, оцінок, суджень про неї та врешті-решт визначає способи взаємодії особистості зі світом політики. Водночас конфліктність і неоднозначність соціалізувальних впливів, неузгодженість і різновекторність дій і практик, суперечливість змісту «месіджів» різних агентів політичної соціалізації відображаються на політико-ідеологічних позиціях, цінностях та суспільно-політичних практиках молоді, а відтак – найнесприятливішим чином позначаються на конфігурації політичної картини світу студентської молоді, яка стає все більш нестабільною й фрагментованою та все менш впорядкованою. Тож ті чи інші типи політичних практик агентів політичної соціалізації здатні впливати на становлення й зміст політичної картини

світу молоді людини, а з'ясування специфіки й протиріч таких впливів допоможе намітити шляхи оптимізації входження молодих людей у громадянське, суспільно-політичне життя країни.

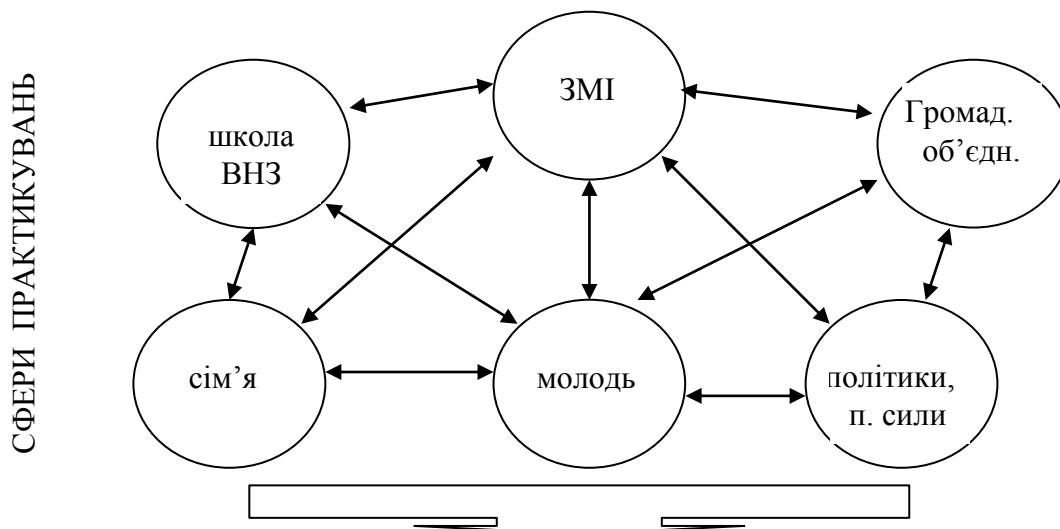
Мета статті: викласти методологічні засади, на яких ґрунтується емпіричне дослідження політичних практик у складі політичної картини світу студентства.

Ми виходимо із того, що поле політичної соціалізації – це своєрідний комунікативний простір, в якому функціонують та взаємодіють дискурси основних суб'єктів політичної соціалізації. Ці різні дискурси, як агенти політичної соціалізації, виступають в ролі репрезентантів континуумів смислів і значень, інтерпретацій і думок, цінностей та ідей, образів і практик. Водночас дискурси, услід за О. Русаковою, Д. Максимовим розглядаємо як потужний владний ресурс, за допомогою якого ті чи інші агенти поля політичної соціалізації створюють, конструюють й намагаються «просувати» певні образи реальності [9], а отже, безперервно борються за «означування» соціальної реальності. Тож дискурси слугують для репрезентації соціального світу суб'єктів політичної взаємодії та водночас «беруть участь» у конструюванні соціального, у т.ч. й політичного світу (Л.Дж. Філліпс, М. Йоргенсен).

Сила і влада дискурсів полягає і їх здатності «виробляти» соціальні, політичні, культурні та інші ідентифікації (О. Русакова, Д. Максимов). Як-то кажуть «за дискурсами упізнаєте ви їх...» (П. Бурдьє) [9, с.26].

Повсякденність політичного буття постає перед особистістю як смисловий континуум, сукупність значень, які люди «мають» інтерпретувати задля того, щоб знайти опору в цьому світі, дійти згоди з ним. Водночас ця сукупність значень виникла і продовжує утворюватися в людських діях (власних та інших людей, сучасників і попередників), в процесі вправлення, практикування (А. Шюц). Тож *дискурс пов'язує процес пізнання суб'єктом соціального, політичного світу з діями, практикуваннями в ньому* (К. Герген, М. Фуко та ін.).

ПОЛЕ ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЯК МЕРЕЖА ВЗАЄМОДІЮЧИХ ДИСКУРСІВ

ПОЛІТИЧНА КАРТИНА СВІТУ

Ми дійшли висновку про те, що формування системи уявлень про світ політики (про владу та відносини влади, про себе як суб'єкта політики, про державу й своє місце в ній, про усталені способи політичної взаємодії), що входять до картини політичного світу людини, *відбувається в процесі повсякденних практикувань*, через різні способи взаємодії з агентами політичної соціалізації. Спочатку, на етапі первинної соціалізації, на основі повсякденних практик комунікації, формуються й усталюються, узвичаюються найтипівіші форми взаємодії особистості з дорослими (батьками, вчителями) й ровесниками, які в подальшому великою мірою й визначатимуть ті найприйнятніші, найуживаніші способи соціальної взаємодії, що особистість продукує, демонструє, якими вона керується під час політичної взаємодії з іншими суб'єктами суспільно-політичних комунікацій. Саме це, первинне «ядро» картини світу є найбільш «послідовним», сталим, стабільним утворенням й у періоди глибинних трансформацій суспільства, коли панує невизначеність, відсутність зрозумілих орієнтирів і нестабільність, воно актуалізується й стає для особистості провідним, визначальним.

Тоді як пізніше (на вторинному етапі соціалізації), коли особистість набуває більш широкого досвіду взаємодії з іншими агентами політичної соціалізації (ВНЗ, ЗМІ, громадянськими об'єднаннями, політичними силами, тощо), нового досвіду політичної комунікації й політичних відносин, у процесі накопичення й оперування політичною інформацією, ця картина світу може уточнюватись, «коригуватись», доповнюватись й до певної міри змінюватись, набуваючи інших конфігурацій.

Тож в процесі практикувань через механізми ідентифікації, інтерналізації та селекції особистістю «відбираються» найбільш вдалі, ефективні способи дій, які усталюються й узвичаюються, перетворюючись на практики (конативний вимір) та формуються звичні способи сприйняття й мислення (когнітивний вимір практик). Як *результат практикувань* – *підкріплюються або змінюються* елементи «габітусів» (у термінології П. Бурд'є) учасників суспільно-політичної взаємодії.

Водночас габітус, як система стійких *диспозицій*, функціонує та існує у вигляді структурованих структур, у вигляді *принципів*, на ґрунті яких виникають й *організуються практики* й уявлення (П. Бурд'є). Міцно засвоєні диспозиції, які породжують практики, формуються соціальним середовищем через дозволи і заборони, свободи й необхідності, можливості і неможливості (П. Бурд'є, Т. Титаренко) та прагнуть «породжувати» «розумні» способи поведінки, що йдуть від «здорового глузду». Тому найменш вірогідні практики виключаються з обігу як нереальні, неймовірні (П. Бурд'є) [2]. Активна «наявність» в

практиках минулого досвіду, що існує у *формі типових схем сприйняття, мислення й дій*, забезпечує тотожність і *постійність* в часі надійніше, ніж усі формальні правила й сформульовані експліцитні норми [2]. Система диспозицій, актуалізуючись в практиках, структурованих відповідно до її принципів, є підставою для *спадкоємності і впорядкованості* соціальних практик [2].

Важливим у контексті нашого дослідження є положення, на якому ґрунтується теорія практик про те, що, з одного боку, «предмети» пізнання мають бути сконструйовані, а не просто пасивно «zareєстровані», а з іншого – принципом такої побудови є система структурованих і структуруючих диспозицій, що формуються в процесі практикувань та постійно спрямовані на практичні функції [2].

Отже, ми послуговуємось ідеєю про те, що *побудова картини політичного світу особистості відбувається завдяки її «включенню» у соціально-політичне середовище, зануренню у суспільно-політичний дискурс*. Загальне бачення світу політики, прийнятних у суспільстві способів взаємодії політичної влади і особистості зумовлюється, з одного боку, політичними репрезентаціями, які «циркулюють» в політичній культурі суспільства та інтеріоризуються молоддю в процесі політичної соціалізації, стаючи змістовими елементами її політичної картини світу (Н. Дембицька). А з іншого – будучи «принципово діалогічною» (за висловом Т. Титаренко), особистість конструює, будує свою картину політичного світу у взаємодії з культурою, зі світом та з соціумом. Молодь, як суб'єкт політичної взаємодії, перебуваючи у діалозі з соціумом, з реальними та віртуальними партнерами по комунікації, певним чином реагує й інтерпретує суспільно-політичні події, оцінює образи і дії політиків, визначає власне ставлення до них, «виробляє» й породжує нові сенси, будуючи свою картину політичного світу, в якій впорядковується набутий суспільно-політичний досвід. Таким чином, *діалог із соціумом виступає джерелом для породження сенсів, продукування й відтворення практик* (Т. Титаренко).

Аналіз наукової літератури з питань вивчення дискурсу та джерел, присвячених ***дискурс-аналізу як методології виявлення політичних смислів соціальних відносин та соціальних взаємодій*** [9], свідчить про те, що найпродуктивнішими напрямками дослідження політичного дискурсу на сьогодні є: 1) критичний та 2) постмодерністський дискурс-аналіз.

Найважливішими для нашого дослідження є такі ***теоретичні положення***, на які ми й ***спираємося при визначенні методологічних засад емпіричного дослідження*** політичних практик як чинника структурування політичної картини світу молоді:

- розуміння дискурсу як габітусу, що генерує соціальні практики й регулює оцінні сприймання (П. Бурдьє);

- ставлення до дискурсу як до єдності знання і влади, розгляд різних галузей знання та соціальних інститутів як сфер контролю над дискурсами з боку владних інстанцій (М. Фуко);
- уявлення про дискурс як про матрицю смислів та як закодованих у мові форм ідеологічної боротьби (М. Пешо);
- вчення про діалогічність і поліфонічність любого дискурсу, а також про мову як ідеологічний матеріал і арену політичної боротьби (М. Бахтін);
- тлумачення дискурсу як способу конструювання соціальної реальності за допомогою значень, а точніше – означування (Р. Барт);
- погляд на дискурс як на символічний капітал, що функціонує у політичному просторі (П. Бурдьє) [9, с. 29].

Засадами для організації нашого емпіричного дослідження послуговували також окремі положення, характерні для постмодерністського підходу до аналізу дискурсу. Зокрема:

- широке тлумачення поняття «дискурс», розгляд усіх соціальних практик як дискурсивних;
- інтерпретація дискурсів як відкритих, рухливих та мінливих утворень, які постійно взаємодіють з іншими дискурсами й безперервно борються за «означування»;
- ставлення до політики як такої, що артикулює певні значення; як до способу формування й структурування соціального;
- ідея про те, що всі образи дійсності сформовані домінуючими дискурсами, що перемогли у конкурентній боротьбі з альтернативними знаковими формаціями (див. [9]).

Ми також поділяємо трактування політичного дискурсу як знаково-символічного способу комунікації, спрямованого на «виробництво» й відтворення образів, смислів, значень, практик, цінностей та інтерпретацій, що забезпечують репрезентацію тих чи інших суб'єктів (соціальних, політичних, тощо) у суспільно-політичному просторі [9] та їх образів реальності, намагаючись конструювати, таким чином, образ політичного світу.

Підводячи перші підсумки викладеному вище, відзначимо, що в основу теоретичної моделі дослідження політичних практик (див. рис. 2) як чинника структурування політичної картини світу студентів покладено ідеї про те, що:

- дискурс репрезентує смисли, значення, ідеї, образи, практики і т. ін. агентів політичної соціалізації;
- любий дискурс є носієм і транслятором конкретного образу світу;
- дискурси – відкриті, мінливі та рухливі утворення, які постійно взаємодіють з іншими дискурсами й безперервно борються за «означування» соціальної, політичної реальності;
- дискурс правомірно розглядати як габітус (стійку систему диспозицій), що породжує практики;

- дискурс має не тільки видимий, а й невидимий план, а точніше контекст [9], чи в термінології інших авторів – фон;
- контекстуальний пласт дискурсу наповнений фоновими (неявними, непомітними) практиками;
- фонові практики політичного дискурсу задають «умови можливостей» для інтерпретації, сприйняття, оцінки конкретних висловлювань, суджень, дій суб'єктів політичної взаємодії.

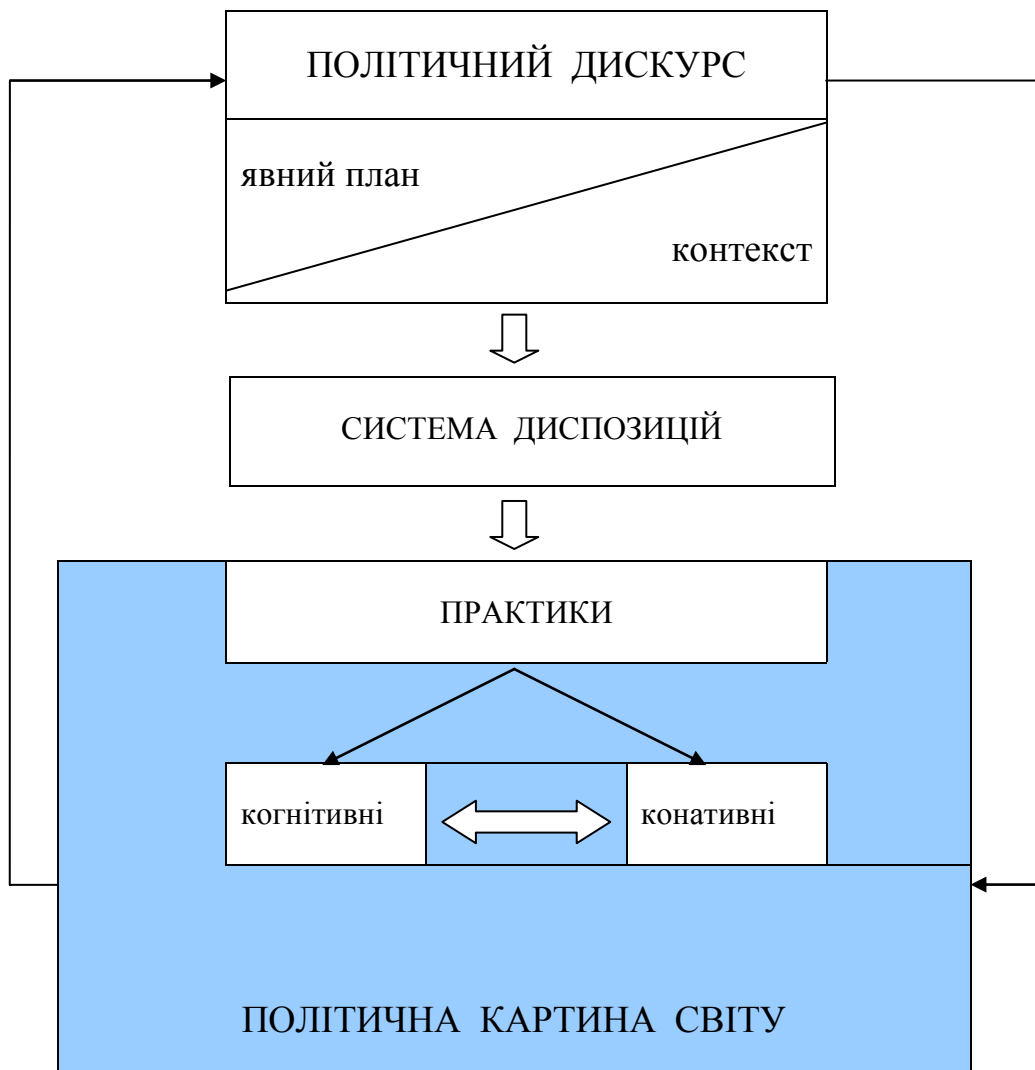

Рис. 2. Теоретична модель вивчення практик у структурі політичної картини світу молоді

Аналіз наукових публікацій, в яких започатковано дослідження практик, показав, що у найзагальнішому розумінні, практики – це все, що роблять люди, використовуючи як «предметні», так і символічні (норми, традиції, мова) засоби (В. Волков). Практики змістовно тематизовані, мають свою внутрішню логіку, правила (як формальні, так і неформальні, конвенційні) [7]. Тож практики – це передусім дії за визначеними правилами. Водночас у Л. Вітгенштейна – це дотримання на практиці безлічі неписаних правил, а у Дж. Серля – фон [1].

Соціальні практики ґрунтуються на розумінні інших людей та на взаємній узгодженості колективних дій. А отже, соціальні практики (як і політичні) – це певний набір

правил, процедур, конвенцій поведінки людей, застосовуваний з метою реалізації власних інтересів. Отже, соціальні практики у повсякденні – це постійні дії та взаємодії, які відтворюють впорядкованість життєвого світу [7]. **В основі практик** – звичні, традиційні дії, що здійснюються відомими, знайомими засобами. **Одиниця аналізу соціальних практик – дія**, водночас це «колективна» дія, яка утворилась в результаті певних схем типізацій, які включають не тільки типізації інших людей, а й типізації різних подій та соціального досвіду, що відбувався в процесі соціалізації [7].

Найважливішими **елементами**, складовими **соціальних практик** А. Петров виділяє наступні: 1) *суб'єкти та їх взаємодія*; 2) *сукупність правил, приписів* (як формальних, так і неформальних; явних і неявних, фонових); 3) *інтенції, наміри, цілі*; 4) *ресурси суб'єктів практик та звичний спосіб роботи з ними* [7].

В. Волков виділяє *два основних способи розуміння практик*:

1) як фонового (неексплікованого) знання й уміння та 2) як конкретної діяльності, що поєднує слова і дії (так звана «мовна гра») [3].

У розумінні філософа Дж. Серль, дискурсивний фон – це набір неартикульованих інтерналізованих уявлень (див. [12]). Тоді як згідно Х. Дрейфусу, дискурсивний фон – *набір практик, які поділяють члени певної культури*. Фонові практики, як він їх називає, втілюють в собі *звичайні для даної культури навички поводження з об'єктами й людьми*. *Фонові практики не мають експліцитних правил, і їм не навчають явним чином* (див. [12]).

Т. Титаренко, посилаючись на А. Реквица, відмічає, що «соціальне існує в ... практиках як непомітних з першого погляду, нерефлексованих символічних структурах. Практики передбачають інтуїтивне розуміння того, що можна осмислено говорити і робити, враховуючи певні правила, принципи, інструкції» [11]. Тож особистість живе, розвивається й пізнає соціальний, у т.ч. й політичний, світ практикуючи. Важливо також, що «у практиках акумулюються знання, вміння, правила поведінки, колективні норми, які засвоюються особистістю щоденно і непомітно» [11].

Говорячи термінами інтерпретуючої аналітики М. Фуко, *фонові практики задають «умови можливості» для правильного сприйняття конкретних висловлювань, суджень* [1].

О. Хархордін відзначає, що **найбільш розповсюджені практики**, в силу їх звичності, буденності, поширеності, **зазвичай і не помічаються** [1].

Існують окремі спроби «розвести» поняття діяльності і практик. Як вказує А. Петров, теоретично можна розглядати соціальні практики у двох аспектах – буденному й діяльнісному, хоча в реальності вони взаємопов'язані між собою. Якщо буденний вимір практик вичерпується через звички, стереотипи, симпатії й прихильності людей, то діяльнісний –

передбачає цілеспрямованість, раціональність у поведінці, де самі дії визначаються інтенцією, в основі якої – єдність раціонального й ціннісного ставлення до світу [7].

Е. Блохіна також пропонує *розрізняти* символічну діяльність (явний, експлікований рівень: те, про що говорять, сперечаються, проголошують і доводять. Це цілераціональний шар, де формуються ідеї і концепції) та символічні *практики* (фон, область базових метафор, спосіб і характер вираження певних ідей, тощо) [1]. **Фонову природу практик** відмічають низка авторів, дослідників практик – Дж. Серль, Х. Дрейфус, Т. Титаренко та ін.

Практики складають умову будь-якої усвідомленої і цілеспрямованої діяльності, не причину або форму, а її «живильний ґрунт» [1]. Як підкреслюють В. Волков і О. Хархордін, – «практики конституують і відтворюють ідентичності або «розкривають» основні способи соціального існування, можливі в даній культурі і в даний момент історії» (цит. за [1]).

Отже, важливо акцентувати увагу на тому, що практики, з одного боку, розуміються як конкретне, буденне знання, повсякденна й повторювана поведінка, проте не вичерпуються цим. Це також сфера непроявленого, неексплікованого, неусвідомлюваного досвіду. Так, Л. Вітгенштейн відзначав, що практика «є вся сукупність здійснюваних дій, проте її не помічають або внаслідок неproblemатичності, або, вважаючи зовнішнім проявом чогось прихованого, що стоїть за нею – свідомості, мислення, когнітивних процесів і т.п.» (цит. за [1]).

Проблематизація практик в реальному житті відбувається лише в нестандартних, незвичайних ситуаціях.

Важливим для нашого емпіричного дослідження є **методологічне розуміння «політики»** як соціокультурного феномена **владних стосунків** у соціумі (В. Костюшев) [5] та «політики» як «культури» (А. Соловйов) (йдеться про розгляд **культури**, як особливого способу внутрішньої організації соціальної взаємодії, в якості основного **джерела формування політичного простору** [10]. В процесі соціальної взаємодії, в ході різних комунікацій *продукуються й народжуються нові смислові образи влади, політиків, стосунки, цілі, виробляються нові ціннісні ієрархії, практики, політичні норми, правила політичної поведінки, принципи взаємодії* тощо [10]. Тож дискурс передбачає *спільне вибудовування образу соціального оточення та конструювання картини політичного світу* (Г. Андреева).

Відзначимо, що культуральні теорії, зокрема, концепції фреймів, мають евристичні можливості для розуміння багатомірного соціального простору й динаміки поля політичної соціалізації [5]. Фрейми, як когнітивні структури для схематизації досвіду (Дж. Мід, Г. Блумер), «служують» для осмислення соціальних явищ через «підведення» того, що відбувається, під знайоме і звичне (М. Розов); фрейми зазвичай не усвідомлюються й виявляються через використання загальновідомих «істин», «максим», приказок в якості

«інструмента» як для пояснення своїх ставлень, дій, так і для тлумачення свого/чужого становища чи поведінки в конкретних ситуаціях (І. Гофман та ін.) (див. [6]). Тут доречно згадати про те, що так званий «дотеоретичний рівень» знань (те, що відомо кожній людині про соціальний світ – це може бути певна сукупність правил поведінки, моральних принципів та приписів, прислів'я та приказки, цінності й вірування, міфи і т.д.) «вбудований» у повсякденні практики [7]. Особливу роль у механізмі відтворення соціальних практик відіграють традиції, звичаї й ритуали, які безпосередньо, шляхом конкретних і детальних приписів щодо певних способів дій в конкретних ситуаціях «роблять» поведінку людей осмисленою і до певної міри передбачуваною. За К. Юнгом, ці дії ґрунтуються на колективному несвідомому й відносяться до архетипів (див. [7]).

Динаміка ж задається рефреймінгом, коли для осмислення того, що відбувається у соціумі, актуалізуються й використовуються зовсім інші, латентні раніше фрейми. До фреймів включені символи, а їх конкретні комбінації розглядаються М. Розовим як світоглядні настанови, що стосуються й визначають ставлення до інших людей, суспільства, країни, держави, політики та «підтримуються» певними інтерактивними ритуалами, чи ритуальними практиками, як їх ще називають [8]. Водночас цікавим видається розуміння вченим інтерактивних ритуалів як «...свого роду «соціальних машин», в яких ментальні структури учасників формуються, закріплюються, або руйнуються, замінюються іншими» [8, с.29]. Тож, як результат практикувань, – підкріплюються або змінюються елементи габітусів учасників (їх когнітивні установки, ідентичності й стереотипи поведінки) [8]. М. Розов виділяє фрейми та відповідні типові й розповсюджені ритуали, що пояснюють феноменологію «російської влади». Такими фреймами виявились: «свої та чужі», «вищі ідеали та вигода», «цар і верховна влада», «здача-роздача і поділ-переділ» [8]. Відзначимо також, що фрейм «свої/чужі» є універсальним та широко представлений у політичному дискурсі. У дискурсі фрейми представлені як структурно оформлені одиниці знань, організовані навколо певного поняття (М. Берендеев).

Поштовхом для дослідження практик часто виступає щось незрозуміле, нез'ясовне, важке для інтерпретації, те, що виявилось незрозумілим сучасникам досліджуваних подій. Або ж навпаки, те, що дуже часто зустрічається, повторюється у різних текстах (Е. Блохіна). Емпіричне дослідження практик, на думку авторки, передбачає процедури опису, оскільки поза конкретною реальністю вчинків, «слів» і «речей» аналіз практик неможливий [1]. «Практики не є спеціально прихованими, але для того, щоб їх побачити, потрібні спеціальні техніки відсторонення, опису та інтерпретації», – зауважує Т. Титаренко [11].

Для методології нашого емпіричного дослідження важливу роль відіграє ідея, поширена в лінгво-когнітивних дослідженнях про те, що *текст* можна використати *як засіб вивчення дискурсу*. Так, текст розглядається як динамічне когнітивне утворення, що є формою фіксації знань про світ та водночас джерелом вивчення цих знань. У тексті, що презентує певний дискурс, інформація може бути представлена експліцитно та імпліцитно. На думку М. Гаврилової, явно, експліцитно представляються знання, що не відомі адресату висловлювання. Ті ж знання, що утворюють загальний фон «знань» комунікантів, отримують неявну, імпліцитну презентацію та виступають для зв'язку між «пропозиціями» дискурсу [4].

Оскільки кінцевою метою нашого дослідження є з'ясування специфіки й можливих протиріч впливів різних агентів політичної соціалізації на структурування політичної картини світу молоді, то завданням даного етапу дослідження є виявлення емпіричним шляхом того, наскільки в дискурсі сучасної молоді представлені, наявні «пропозиції» з дискурсів тих чи інших агентів політичної соціалізації. Для реалізації цього завдання нами розроблена спеціальна процедура аналізу дискурсів різних агентів, яка дозволяє виокремити теми, найпродуктивніші для дослідження політичних практик та визначити «набір» пропозицій, що розкривають значеннєвий контекст дискурсу політичної взаємодії в межах кожної теми. Визначені теми й пропозиції покладено в основу створення психосемантичного опитувальника для проведення емпіричного дослідження. Ми передбачаємо, що за підсумками вирішення даного завдання емпіричного дослідження, ми зможемо припустити й визначити найбільш / найменш впливових агентів поля політичної соціалізації.

Висновки. Засадничим для емпіричного дослідження визначено методологічне розуміння «політики» як соціокультурного феномена владних стосунків у соціумі та культури як основного джерела формування політичного простору.

З'ясовано, що поле політичної соціалізації – комунікативний простір, в якому функціонують і взаємодіють дискурси основних агентів політичної соціалізації, які ретранслюють континууми смислів і значень, цінностей та ідей, думок й інтерпретацій, образів і практик та безперервно борються за «означування» соціальної реальності.

Визначено вихідні методологічні положення, які покладені в основу емпіричного дослідження політичних практик як чинника структурування політичної картини світу молоді. А саме: розуміння дискурсу як стійкої системи диспозицій, що генерує соціальні практики й регулює оцінні сприймання; розгляд дискурсу як владного ресурсу, що конструює чи деконструює соціально-політичний образ світу; положення про те, що дискурс має не тільки явний план, а й контекст, наповнений фоновими (неявними, непомітними) практиками.

Встановлено, що фонові практики політичного дискурсу задають «умови можливостей» для інтерпретації, сприйняття, оцінки конкретних висловлювань і дій суб'єктів політичної взаємодії (когнітивний вимір практик). Дискурс також пов'язує процес пізнання суб'єктом політичного світу з практикуваннями в ньому (конативний вимір).

Показано доцільність застосування дискурс-аналізу як методології виявлення політичних смислів соціальних взаємодій суб'єктів політичної соціалізації. Розроблена процедура аналізу політичного дискурсу дозволяє виокремити теми, найпродуктивніші для емпіричного вивчення політичних практик у складі політичної картини світу молоді та визначити «набір» пропозицій, властивий різним суб'єктам, які розкривають значеннєвий контекст дискурсу політичної взаємодії в межах кожної теми.

Література

1. *Блохина Е.А.* Символическая деятельность и символические практики: концептуальный аппарат изучения репрезентации власти / Блохина Е.А. // Современные научные исследования и инновации. – Август, 2011. – [Электронный ресурс]. – режим доступа: <http://web.snauka.ru/issues/2011/08/1668>.

2. *Бурдьё П.* Структура, габитус, практики / П. Бурдьё // Журнал социологии и социальной антропологии. – 1998. – Т. I. – № 2. – [Электронный ресурс]. – режим доступа: http://read.newlibrary.ru/read/burde_p/page0/struktura_gabitus_praktika_pierre_bourdieu_le_sens_pratique.html.

3. *Волков В.В.* О концепции практик(и) в социальных науках / В.В. Волков // СОЦИС. – 1997. – № 6. – С. 9-23.

4. *Гаврилова М.В.* Экспликация идеологических представлений политика: лингвокогнитивный подход / М.В. Гаврилова // ПОЛИС. – 2010. – № 3. – С.80-89.

5. *Костюшев В.В.* Социальный протест в поле политики: потенциал, репертуар, дискурс (опыт теоретической интерпретации и эмпирической верификации) / В.В. Костюшев // ПОЛИС. – 2011. – № 4. – С. 144-157.

6. *Мусихин Г.И.* Дискурсивный анализ идеологий: возможности и ограничения / Г.И. Мусихин // ПОЛИС. – 2011. – № 5. – С.128-144.

7. *Петров А.В.* Социальные практики молодежи: механизмы структурирования и идентификации / А.В. Петров // Вестн. Моск. Ун-та. – Сер. 18. – Социология и политология. – 2006. – № 3. – С. 123-134.

8. *Розов Н.С.* Специфика «русской власти», ее ментальные структуры, ритуальные практики и институты / Н.С. Розов // ПОЛИС. – 2011. – № 1. – С.29-41.

9. Русакова О.Ф., Максимов Д.А. Политическая дискурсология: предметное поле, теоретические подходы и структурная модель политического дискурса / О.Ф. Русакова, Д.А. Максимов // ПОЛИС. – 2006. – № 4. – С. 26-42.

10. Соловьев А.И. Коммуникация и культура: противоречия поля политики / А.И. Соловьев // ПОЛИС. – 2002. – №6. – С.6-17.

11. Титаренко Т. М. Повсякденні практики як спосіб окреслення плинних контурів особистості / Т. М. Титаренко // Актуальні проблеми практичної психології: зб. наук. праць. Ч. 1. – Херсон, 2012. – С. 477–481.

12. Хархордин О. В. Фуко и исследование фоновых практик / Олег Хархордин // Мишель Фуко и Россия. – М.; СПб.: ЕУСПб; Летний сад, 2001. – [Электронный ресурс]. – режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/fuko_ross/03.php.

The methodological grounds for the study is understanding of «politics» as the social-cultural phenomenon of power relations in society and culture as the main source of political space formation. The field of political socialization is communicative space, in which discourses of agents of political socialization interact. These discourses represent senses, meanings, values, interpretations, practices and they continuously fight for «signification» of social reality. Discourse is examined as a stable system of dispositions, which generates social practices and regulates evaluative perceptions. It is found that discourse has not only obvious plan but also context, which is filled by background (non-obvious, unnoticeable) practices. The use of discourse-analysis as methodology of elicitation of political senses of social relations and social interactions is offered.

Key words: *political picture of the world, youth, social practices, background practices, political practices, discourse, discourse-analysis, methodology of empirical research.*

В качестве методологических оснований исследования выступает понимание «политики» как социокультурного феномена властных отношений в социуме и культуры как главного источника формирования политического пространства. Поле политической социализации – коммуникативное пространство, в котором взаимодействуют дискурсы агентов политической социализации, которые репрезентируют смыслы, значения, ценности, интерпретации, практики и непрерывно борются за «означивание» социальной реальности. Дискурс рассматривается как устойчивая система диспозиций, которая порождает социальные практики и регулирует оценочные восприятия. Выяснено, что дискурс имеет не только явный план, но и контекст, наполненный фоновыми (неявными,

незаметными) практиками. Предлагается использование дискурс-анализа как методологии выявления политических смыслов социальных отношений и социальных взаимодействий.

Ключевые слова: политическая картина мира, молодежь, социальные практики, фоновые практики, политические практики, дискурс, дискурс-анализ, методология эмпирического исследования.

Відомості про автора.

1. Скнар Оксана Миколаївна.
2. с.н.с. Інституту соціальної та політичної психології НАПН України.
3. канд. психол. наук.
4. тел. (067) 274 89 68; e-mail: sknar_o@ukr.net